

Magdalena Najbar-Agičić, Druga Republika – Poljska u međuraću (1918 – 1939), Zagreb: Srednja Europa, 2018.,

Uoči stote godišnjice završetka Prvoga svjetskog rata, kao događaja koji je pokrenuo goleme političke promjene diljem europskog kontinenta, u 2018. se godini izdao veliki broj prigodnih historiografskih djela. U tom kontekstu valja promatrati i izdavanje knjige *Druga Republika – Poljska u međuraću (1918-1939)* hrvatske povjesničarke, prevoditeljice i urednice Magdalene Najbar-Agičić u nakladi izdavačke kuće Srednja Europa. Budući da je autorica rođena i odrasla u Poljskoj, gdje je na Jagelonskom sveučilištu u Krakovu završila i studij povijesti, njezina knjiga predstavlja dobrodošlu poveznicu između hrvatske i poljske historijske znanosti, a stečeno obrazovno iskustvo svakako ju čini bogatijom spoznajama o ovom bitnom razdoblju poljske povijesti. Iako knjiga nažalost nema uvodni dio u kojem bi bila izražena svrha njezinog nastanka i autoričino mišljenje o budućim načinima uporabe njezinog djela, kratka napomena izražena na početnoj stranici knjige ipak navodi kako je nastala „u povodu stote obljetnice obnove Republike Poljske (1918-2018)“, a iz njezine je strukture moguće zaključiti koje aspekte navedene države autorica kani predstaviti čitateljima.

Knjiga je sastavljena od četiri temeljna dijela od kojih su prva dva posvećena preduvjetima za nastanak i samom stvaranju međuratne Poljske, dok preostala dva obrađuju gospodarsko-društvene čimbenike njezinog postojanja te unutrašnju i vanjsku politiku njezinog vodstva. Nakon kratkog *Epiloga* koji ih slijedi, dolaze kazala korištenih osobnih imena i geografskih pojmova. Naposljetku, na samome kraju knjige nalaze se tri tematske karte s grafički označenim podacima o etničkom sastavu poljskoga stanovništva i postotnoj razini njegove nepismenosti te promjenama državne granice u burnim poslijeratnim godinama.

Prvi dio knjige, naslovljen *Poljska prije obnove nezavisnosti*, posvećen je prikazu stanja u poljskim zemljama na prijelazu stoljeća i za vrijeme Velikoga rata. Autorica pritom ukazuje na razlike u političkom, gospodarskom i društvenom položaju Poljaka podijeljenih još krajem 18. stoljeća između tri kontinentalna carstva. Posebno se pritom ističu tri teritorijalno-političke cjeline s najvećim postotcima poljskog stanovništva – Poljsko Kraljevstvo u Ruskom Carstvu, austrijska Galicija i Velika Poznanska Kneževina pod vrhovništvom njemačkog cara. U takvoj nepovoljnoj situaciji, obilježenoj intenzivnim procesima germanizacije i rusifikacije, prikazuju se procesi izgradnje modernoga poljskog nacionalnog identiteta, kao i političke modernizacije. Pritom se, s obzirom na njihovu buduću ulogu, posebna pozornost posvećuje razvoju radničkog pokreta s Jozefom Pilsudskim, odnosno

nacionalističkih snaga s Romanom Dmowskim kao središnjim ličnostima. Najvažnije mjesto u ovome poglavlju ipak čini razdoblje Prvoga svjetskog rata jer je on poslužio kao katalizator težnji za nacionalnom neovisnošću poljskoga naroda podijeljenoga crtom bojišnice između međusobno zaraćenih sila. Budući da dio predvođen Dmowskim jamstvo poljske nezavisnosti vidi u Antanti, dok se dio predvođen Pilsudskim u prvim godinama rata, u igri međusobnog iskorištavanja za ostvarivanje ratnih i političkih ciljeva, oslanja na austro-njemačke snage, dolazi do polarizacije poljske političke scene. Pritom Najbar-Agičić ne propušta naglasiti ni važnu ulogu Jana Paderewskog kao svojevrsnog poljskog ambasadora na Zapadu, pod čijim će utjecajem i američki predsjednik Wilson poslijeratnu neovisnost Poljske naposljetku uvrstiti u svojih Četrnaest točaka. Konciznim pripovijedanjem autorica uspješno vodi čitatelja kroz zamršeni niz raznih manifesta i obećanja velikih sila, poljskih političkih odbora i vijeća te vojnih jedinica, među kojima posebno mjesto zauzimaju Poljske legije na Istočnoj, odnosno Plava armija na Zapadnoj bojišnici. Međutim ni kraj rata ni proglašenje poljske neovisnosti 11. studenoga 1918. godine ne smiruju stanje u novonastaloj državi. Poglavlje završava opisom konfuzne političke situacije i revolucionarnih tendencija dijelova poljskoga društva koji će poslužiti kao kontekst borbi za poljske granice opisanoj u sljedećem poglavlju.

Sljedeća tematska cjelina, *Rađanje države*, podijeljena je na dva dijela. U prvom dijelu, posvećenom spomenutom stvaranju poljskih granica, Najbar-Agičić stavlja poljsku nacionalnu borbu u srednjoeuropski kontekst stvaranja novih nezavisnih država na ruševinama nekadašnjih carstava. Pritom kao ključni faktor ističe problem etničke šarolikosti prostora, što dovodi do traženja rješenja u primjeni kombinacije diplomatskih i oružanih borbi. Opisujući poljski način pristupa toj problematici, autorica izdvaja dvije koncepcije uređenja nove poljske države – federalni princip Josefa Pilsudskog i nacionalističko-inkorporacijski princip Romana Dmowskog. Ističući etničke uzroke inzistiranja na obliku određenih granica, Najbar-Agičić istovremeno naglašava i njihovu gospodarsku važnost. Baveći se konkretnim slučajem kreiranja poljskih granica, pored razgraničenja s Čehoslovačkom i Litvom provedenih kombiniranjem ustanaka i referendumima pod međunarodnom kontrolom, ističe razliku između rješavanja pitanja granica na zapadu i na istoku. Dok su zapadne granice uglavnom utvrđene tijekom mirovnih ugovora s poraženom Njemačkom, tijekom kojih je pokrenuto pitanje Gdanjska i poljskog Koridora koje će postati akutnim problemom pred izbijanje sljedećega svjetskog rata, istočne su granice izborene u ratnim sukobima. Pritom, pored borbe s Ukrajinacima za područje istočne Galicije, najvažnije mjesto u djelu zauzima sukob s boljševičkom Rusijom tijekom kojega je, uoči Bitke kod Varšave u kolovozu 1920. godine, u pitanje doveden i sam opstanak Poljske. Ova zbivanja autorica sagledava u kontekstu boljševičke namjere širenja revolucije na Zapad, ali i proturevolucionarnog djelovanja Bijele garde u Ruskome građanskom ratu. Drugi dio *Rađanja države* posvećen je poljskom političkom ustroju, prateći njegov tijek do donošenja ustava 1921. godine. Pritom središnju ulogu u autoričinom narativu zauzimaju sukobi između ljevice i desnice oko raznih elemenata državne vlasti i društvenih reformi koji kulminiraju u neuspješnim pokušajima desničarskih državnih udara. Završavajući poglavlje, autorica nabraja glavne ustavne odredbe, no ističe i najvažnije mane novouspostavljenoga državnog uređenja, imajući

na umu ulogu koju će one imati u unutarnjem i vanjskopolićkom životu zemlje u međuratnom razdoblju.

Ne zadržavajući se samo na političkim aspektima Druge Republike, autorica u sljedećem dijelu svoje knjige, naslovljenom *Gospodarstvo i društvo u međuratnoj Poljskoj*, nastoji pružiti uvid i u ostale sastavnice spomenute države. Navodeći osnovne statističke podatke o zemlji i njezinom stanovništvu, poseban naglasak stavlja na njezin poslijeratni nepovoljni geopolitićki položaj. Takvo će stanje svoje posljedice imati i u gospodarskoj slici Poljske na njezinom putu od ratne razorenosti do postupne obnove. Spominjući teškoće povezane s potrebom gospodarskog ujednaćavanja novoujedinjenih dijelova zemlje nakon stoljeća razdvojenosti i razvoja usmjerenog u korist zemalja-djeliteljica, Najbar-Agićić, ističući težak problem hiperinflacije, osvrće se na poljoprivrednu proizvodnju, industriju, trgovinu te promet i novčarstvo. Zaključujući gospodarski dio ovog poglavlja, autorica ističe i pobliže opisuje dva najvažnija ekonomska poljska projekta u međuratnom razdoblju – gradnju luke u Gdynii početkom 1920-ih i izgradnju Središnje industrijske oblasti nakon Velike gospodarske krize. Najzanimljiviji dio knjige, s obzirom na poljsku specifićnost kao zemlje s golemim postotkom pripadnika nacionalnih manjina, čini potpoglavlje posvećeno etnićkom sastavu zemlje. Pozivajući se na podatke iz popisa stanovništva provedenih 1921. i 1931. godine, Najbar-Agićić spomenutom problemu nacionalnih manjina i njihovih odnosa s većinskim stanovništvom pristupa oprezno. Navođenjem čimbenika iz ranijih razdoblja autorica oslikava pretpovijest nacionalnih trvenja karakteristićnih za promatrano vrijeme. Iako ističe ustavne i ostale odredbe koje su manjinama, uz pritisak međunarodne zajednice, jamćile kulturnu autonomiju, u promatranju postupanja poljske države prema Ukrajincima, Židovima, Bjelorusima i ostalima zauzima i kritićki stav te se dotiće i ciljane državne diskriminacije. Osim etnićkih razlika, ističe se i podijeljenost na vjerskoj, ali i socijalnoj osnovi, kao i utjecaj političkih konstelacija na položaj manjina u promatranim trenucima. S obzirom na njezinu povijesnu važnost i tragićnu sudbinu, posebno mjesto u ovoj prići zauzima židovska zajednica u Poljskoj, no opisuje se i položaj ostalih manjinskih skupina. Naposljetku, na kraju poglavlja Najbar-Agićić sumarno prikazuje i prosvjetni, znanstveni te kulturni razvoj međuratnoga poljskog društva, nabrajajući pritom najvažnije institucije i pojedince.

Opisujući *Unutrašnju i vanjsku politiku*, Najbar-Agićić nastavlja s prezentacijom političkog života zemlje nakon donošenja prvog ustava 1921. godine. Pritom nabraja najvažnije političke lićnosti 1920-ih i 1930-ih godina, opisujući njih i stranke te njihova ideološka poimanja. Međutim, unatoć toj podjeli, ističe kako je ona samo djelomićno moguća, jer dolazi do miješanja razlićitih svjetonazorskih aspekata u glavnim političkim lićnostima, ćega je najbolji primjer sam maršal Pilsudski. Kronoloćki prikazujući politički život zemlje, autorica posebnu važnost pridaje masovnim neredima koji su izbili nakon izbora i ubojstva predsjednika Narutowicza 1922. godine. Taj je događaj poslužio kao povod Pilsudskijevom državnom udaru ćetiri godine poslije koji je u djelu oznaćen kao razdjelnica u funkcioniranju političkoga sustava. Naime, tim događajem poćinje postupno zakonsko narušavanje autoriteta parlamenta na račun izvršne vlasti i jaćanja autoritarnog položaja Pilsudskog, što će kulminirati donošenjem novog ustava 1935. godine.

Opisujući to razdoblje kao vrijeme „legalizacije diktature“, autorica primjećuje postupnu radikalizaciju poljske političke scene i povezivanje njezinih dijelova s elementima fašističke ideologije. Važno je istaknuti kako sa svim opisanim političkim procesima, Najbar-Agičić isprepliće i onodobne promjene u gospodarskom području, dajući im time širi društveni kontekst i objašnjavajući reakciju stanovništva na promjene. U drugom dijelu, posvećenom vanjskoj politici, Najbar-Agičić bavi se predratnim događajima općepoznatim u europskoj historiografiji, ali ih promatra iz poljske perspektive. Ključnu ulogu pritom zauzima opis položaja Poljske između neprijateljski raspoloženih Njemačke i Sovjetskog Saveza, pri čemu se paralelno s njihovim međusobnim približavanjem putem raznih sporazuma i dogovora prati i pogoršavanje geopolitičkog položaja Druge Republike. Tom položaju, autorica dodaje, nije pridonio ni poljski sukob s gotovo svim susjednim državama, što joj je ostavilo oslanjanje na Francusku i neuspješne pokušaje provedbe koncepcije Međumorja kao posljednje vanjskopolitičke oslonce, a održavanje krhke ravnoteže potpisivanjem sporazuma o nenapadanju sa SSSR-om i Trećim Reichom kao glavnu zadaću njezinog vodstva. No, najzanimljiviji dio ovog potpoglavlja vezan je uz godinu neposredno uoči njemačkog napada. U tom razdoblju autorica u kontekst zapadnjačke politike popuštanja Hitleru smješta i neslavnu poljsku ulogu u komadanju Čehoslovačke, a ističe i slabije poznate njemačke prijedloge za suradnju iz 1938. i 1939. godine. Naposljetku, uslijed zapečaćenosti poljske sudbine zapadnjačkom nespremnošću za ratovanje i njemačko-sovjetskim povezivanjem, potvrđan odgovor na pitanje „Vrijedi li umirati za Gdansk?“ upravo na poljskom području uvodi svijet u novi sukob u kojem će Druga Republika, nastala na kraju prethodnoga svjetskog rata, ponovno nestati podijeljena između dviju europskih sila.

Završavajući knjigu *Epilogom*, Najbar-Agičić ističe presudni utjecaj Drugoga svjetskog rata na buduću politički i društveni život Poljske u drugoj polovici 20. stoljeća. Pritom pruža kratak osvrt i na razdoblje komunističke vladavine, ističući njegove negativne i pozitivne strane. Pripovijedanje autorica završava isticanjem poljske uloge u rušenju komunizma u Europi. Na samom kraju upozorava na iskrivljavanje percepcije prošlosti pri njezinom sudaru s kasnijim razdobljima te potiče na istinski kritičko promatranje cjelokupne povijesti pa tako i poljske Druge Republike.

Druga Republika – Poljska u međuraću (1918-1939) knjiga je koja je poslužila kao vrijedan doprinos historiografskom obilježavanju 100. godišnjice prijelomne 1918. godine i događaja kojima je ona bila bremenita, posebice s obzirom na nezadovoljavajuću količinu novije literature posvećene spomenutom razdoblju među hrvatskim autorima. Osim prikazivanja razdoblja u kojem su postavljeni temelji moderne Poljske, no i sukoba koji su svoj vrhunac doživjeli u krvavom kaosu Drugoga svjetskog rata na jednostavan, sažet i lako čitljiv način, ovo djelo ima potencijal biti zanimljivo hrvatskom čitateljstvu i zbog povremenih sličnosti (ili upravo suprotnosti?) političkog položaja hrvatskih i poljskih zemalja i društvene situacije njihovih stanovnika u međuratnom razdoblju. No, treba spomenuti i kako autorica, unatoč svojoj, u naslovu knjige, izraženoj namjeri da pokrije razdoblje čitave poljske međuratne povijesti, najveći naglasak ipak stavlja na razdoblje njezinog nastanka i najranijeg razvoja, dok je kasniji period obrađen na manje potpun

način. Također, unatoč nastojanju da se prikažu i drugi aspekti međuratne Poljske, pri čemu je zastupljenost gospodarskog života najizraženija, u djelu ipak prevladava politička povijest u svojoj kronološkoj formi. Naposljetku, iako upute na djela direktno citiranih (uglavnom poljskih) autora postoje unutar samog teksta, knjiga nažalost nije opremljena znanstvenim aparatom niti posjeduje popis korištenih izvora i literature. Iako je takvim odabirom približena široj čitateljskoj publici, ovaj nedostatak onemogućava potencijalni daljnji uvid u određena pitanja i probleme za koje bi pojedinac tijekom čitanja *Druge Republike* mogao biti zainteresiran. No, u svakom slučaju, vrijedi istaknuti nadu kako će svjetlo dana na hrvatskom tržištu u skoro vrijeme ugledati i knjige koje će istom pripovjedačkom svježinom pokriti i ostala razdoblja poljske povijesti 20. stoljeća, ali i ulogu Prvoga svjetskog rata i 1918. godine u političkom, gospodarskom i kulturnom životu i ostalih (srednjo)europskih zemalja, uključujući i Hrvatsku.

Saša Vuković

(diplomski studij povijesti)

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 14 2019.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 14 2019.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XIV, broj 14, 2019.

Glavni i odgovorni urednik
Mihaela Marić

Zamjenik glavnog urednika
Saša Vuković

Uredništvo
Matea Altić, Ivan Grkeš, Marta Janković,
Mario Katić, Igor Krnjeta, Mihaela Marić,
Petar Plastić, Saša Vuković

Urednici pripravnici
Andrija Banović, Alen Obrazović,
Alen Okreša

Redakcija
Matea Altić, Andrija Banović, Ivan Grkeš,
Marta Janković, Mario Katić, Igor Krnjeta,
Mihaela Marić, Alen Obrazović, Alen Okreša,
Petar Plastić, Saša Vuković

Tajnik uredništva
Petar Plastić

Recenzenti
dr. sc. Miroslav Bertoša
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Branimir Janković
Marko Lovrić
dr. sc. Jelena Marohnić
dr. sc. Josip Mihaljević
dr. sc. Jasmina Osterman
dr. sc. Martin Previšić
Filip Šimetin Šegvić, asist.
dr. sc. Ivica Šute

Lektura i korektura
Franka Belović, Danijel Blazsetin, Lucijan
Borić, Paula Bradić, Katarina Cukovečki,
Paula Fajt, Tanja Jelinić, Ivana Kovačić,
Ema Maglić, Mateja Papić, Borna Treska

Oblikovanje
Tomislav Vlainić

Prijevod s engleskog jezika
Mateo Gospić, Paula Fajt, Alen Obrazović

Izdavač
Klub studenata povijesti – ISHA Zagreb

Tisak
Tiskara Zelina d.d.

Naklada
Tiskano u 150 primjeraka

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima
izražavaju isključivo stavove i mišljenja
autora i ne predstavljaju nužno stavove i
mišljenja uredništva i izdavača

Izdavanje ovog časopisa financijski su
omogućili:

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu

Centar za komparativnohistorijske i
interkulturne studije Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu

Redakcija časopisa Pro tempore im iskreno
zahvaljuje na financijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva
Klub studenata povijesti – ISHA Zagreb
(za: Uredništvo Pro tempore),
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

Kontakt
pt.urednistvo@gmail.com